

Педагоги М.А.Абдыкеримова и В.В.Панков изучая особенности процесса демократизации образования, останавливаются на отдельных моментах, рассматриваемых в рамках понятия «школьная среда». М.А.Абдыкеримова в своей статье определяет идеи эгалитаризма и антиэгалитаризма как общие идеи демократизации школы во всем мире. Она подчеркивает «минусы» социальной среды для организации личностно ориентированного обучения (недостаток внимания родителей, социальное неравенство учащихся и т.д.). В. В.Панков выделяет следующие основополагающие направления демократизации современной школы: 1) более совершенные формы управления, 2) новое содержание и методы обучения, - способствующие развитию познавательной творческой активности учащихся, 3) разработка демократической воспитательной системы, 4) привлечение социума к решению поставленных проблем».

Также Панков В.В. в своих исследованиях изучает особенности таких процессов как делегирование полномочий руководителя подчиненному, ученическое самоуправление, взаимодействие семьи и школы (на примере США, где действует Ассоциация родителей и учителей), которые являются, по его мнению, проводниками развития демократических отношений в школьной среде. Тем самым, педагоги подчеркивают особое значение социальной среды в демократизации отношений.

Два компонента обучающей среды: социальная и физическая связаны между собой и зависимы друг от друга. Физическую среду создает человек, от нее зависит эмоциональное состояние учащегося, которое в свою очередь может способствовать или мешать процессу обучения.

Школьная среда многогранна и включает в себя как количественные, так и качественные характеристики, которые в идеале должны благоприятно способствовать процессу обучения и воспитания. Ребенок, находясь в школе, также как и везде нуждается в удовлетворении своих основных потребностей (по А.Маслоу): находить в благоприятных физических условиях; делать что нравится, интересно; видеть результаты своей работы, достижения; общаться с теми, кто доброжелателен (ровесники, взрослые). Для учащегося школьная среда является основной организованной системой, которая имеет своей целью - обучить и воспитать самостоятельную личность. Безусловно, ограничиваться одной школьной средой для реализации основных потребностей нельзя, но в сложившейся социально-экономической ситуации в большинстве сел и регионах Кыргызстана школа является единственным культурным (образовательным) центром. Ребенок может многое сам, но большую роль играет участие взрослых в его развитии и становлении как самостоятельной личности. Взрослые несут ответственность за будущее ребенка, помогая ему сегодня сориентироваться в быстро реагирующем информационном пространстве.

Таким образом, учеными-педагогами исследованными возможностями среды определено, что образовательная среда должна быть: обучающей, развивающей, воспитывающей, информативной, экологичной, эстетичной, диалоговой, гуманной, одухотворяющей.

В педагогической литературе используются различные понятия «образовательная среда», «школьная среда», «учебная среда», «обучающая среда» и т.д., которые объединяет процесс взаимодействия субъектов, как на формальном, так и на неформальном уровнях. Мы считаем, что все они могут использоваться в качестве рабочего понятия. Изучение среды, различных определений данного понятия не самоцель, основная задача - выявление значения среды в педагогическом плане, то есть решение определенных педагогических проблем с помощью внесения изменений в содержание образовательной среды, в отношении между составляющими субъектами и объектами школьной среды.

«Студент, настроение которого в большинстве создается обстановкой, на каждом шагу, там, где он учится, должен видеть перед собою только высокое, сильное и изящное... Храни его Бог от тощих деревьев, разбитых окон, серых стен и дверей, обитых рваной клеенкой», - писал о роли окружающего мира на процесс обучения А.П.Чехов в «Скучной истории». Хотелось бы только добавить, что эти условия необходимы не только студенту, но и учащимся средней образовательной школы.

Литература:

1. Сухомлинский В.А. Избранные педагогические сочинения: В 3 т. - М.: Педагогика, 1981. -Т.3. -С.377.
2. Макаренко А.С. Педагогические сочинения. -М., 1983-1989. -Т.3.-С.374.
3. Эсенгулова М.М. Э.Арабаев - «первый учитель». //Проблемы и пути подготовки педагогических кадров в кыргызской республике. - Б.,2002. -С.118.
4. Мамбетакунов Э., Сияев Т.М. Педагогиканын негиздери: Жогорку жана орто окуу жайларынын студенттери менен мектеп мугалимдери учун окуу куралы.
5. Кырг.Респ.билим беруу жана илим Министрлиги, Нарын мамлекеттик университети. Толукталып 2-басылышы. - Б.: Айат, 2008. - С.66-67.
6. Эгалитаризм и единообразие - одинаковое образование для всех, т.е. сдерживание преуспевающих, поддержка слабых и подтягивание к среднеуспевающим.
7. Антиэгалитаризм - обучение сообразно индивидуальным способностям и интересам. Эту идею поддерживают сегодня все ведущие страны мира.
8. Абдыкеримова М.А. Основные тенденции развития образования и воспитания в современном мире //Проблемы и пути подготовки педагогических кадров в кыргызской республике. (Материалы научно-практ. конференции, посвященной 50-летию КГПУ им. И.Арабаева и 5-летию ИПКиПК-Б.,2002. -С.35.
9. Панков В.В. Вопросы демократизации современной школы. // Там же. -С.67.

Рецензент: д.фил.н., профессор Орозалиев Э.С.

Йылдыз Эсра

ОКУУЧУЛАРДЫН ИНТЕРНЕТКЕ БОЛГОН КӨЗ КАРАНДУУЛУГУ

Йылдыз Эсра

ЗАВИСИМОСТЬ ШКОЛЬНИКОВ ОТ ИНТЕРНЕТА

Esra Yildiz

INDEPENDENCE OF THE SCHOOL TO THE INTERNET

УДК: 371/8-9

Макалада окуучулардын интернетке болгон көз карандуулугу каралды.

The article discusses the independence of students to the Internet.

Илимий жана технологиялык өнүгүүлөрдүн убакыт өткөн сайын тездик менен өсүшү жана технологиянын ошондой эле тездик менен жашообузга киргени тууралуу ойлогондо чөнтөк телефондорунун, компьютерлерин жана интернет технологияларынын жашообуздагы орду жана мааниси зор экендиги байкалат. Бирок, күнүбүздүн өнүккөн технологияларынын бири болгон компьютер жана интернетти колдонуу каалаган маалыматты убактында табуу, маалымат алмашууну камсыз кылуу сыяктуу жеңилдиктерди сунуштоо менен бирге өтө көп колдонуунун натыйжасында бирнече маселелерди да туудурганы маалым. Өзгөчө, мектепте окуган жаштарда кездешкен психологиялык жана физиологиялык өсүүлөрүнө, коомдук байланыштарына терс таасирин тийгизип, мектептеги жетишкендиктери да байкалат жана окуучуга ар кандай жактан терс таасирин тийгизип, көзкаранды кылат. Бул маселеден улам пайда болгон "көз карандылык" түшүнүгүн туура танытып, себептерин жана чечимдерин талкулоого маанилүү.

Интернетке көз каранды болуу маселесин алгач көтөргөн 1995-ж. Голдберг болгон. Бирок, илимий тартышуулар Йонг менен бирге башталган. Йонг "**Addictioin Didorder** - интернеттен көз каранды болуу оруусу" түшүнүгүн ортого койгон алгачкы адистерден бири болгон.

Интернетке көз каранды болуу жалпысынан интернетте өтө көп убакыт өткөрүүнү түшүндүрөт (1). Башкача айтканда, интернетти колдонуунун көз карандылык катары каралуусу жана баянында эң негизги себеп инсандын интернетте абдан көп убакыт өткөрүүсү болуп саналат. Жасалган изилдөөлөрдө көз каранды колдонуучулардын көз каранды болгон колдонуучуларга караганда интернетте көбүрөөк убакыт өткөргөнү тастыкталган (2).

Интернет көз карандыларынын айтымында бир гана интернетте өткөргөн убакыт жетиштүү эмес, бул убакыттын кандай максатта колдонулганы да маанилүү. Интернет колдонуудан улам пайда болгон оң жана терс натыйжалар интернетти колдонуу себеп жана максаттарына байланыштуу (3). Интернет көз карандысы болгон колдонуучулар кино-музыка сайттары, оюн сайттары, сүйлөшүү сыяктуу сайттарда көп убакыт өткөрсө, интернетке көз каранды бобогон кишилер кабар сатып алуу жана билим берүү сайттарында убакыт өткөрүшөт (4). Ирвансия өз

ишинде интернетти колдонуу убакытысын интернеттен оюн, пикир алышуу, билим берүү, маалымат ж.б. максаттар менен алмашууга болот. Интернет көз карандысыз болгон колдонуучулар көз каранды болгон колдонуучуларга караганда интернетти көбүнчө маалымат издөө үчүн колдоушат (2). Жаштар арасында өтүлгөн бул изилдөөдө пикир алышуу, оюн сыяктуу көз каранды кылган факторлордун филтрленүүсү башкача айтканда, жетишүү кыйын болгон учурда интернет колдонуучуларынын интернетти маалымат жана кабар чогултуу максатында колдонууга багытталгандыгы жана интернетти аз колдонгондугу байкалган (5).

Интернет көз карандылары интернетке убакыттарын коротот, кээбир учурда убакыттын кандай өткөнүн байкабай калышат. Интернет көз карандылары тамакты, уктоону, мектепке барууну, кыскасы негизги жоопкерчиликтерин компьютер экөөнүн ортосунда бир тоскоол катары көрүшөт жана бул жоопкерчиликтерди аткарууну кийинкиге калтырышат же болбосо унутуп калышат. Интернет көз карандылары уйкусуздук, кыймылсыздыктан улам толуп, тартипсиз тамактануу сыяктуу адаттарга туш келишет. Интернет көз карандылары үчүн интернет, маселелерден качуу жолу болуп саналат (6), интернетти колдонбогон учурда өздөрүн бактысыз сезишет жана депрессияга түшүшөт (7). Интернет көз карандылыгы менен депрессиянын арасында байланыш бар экени байкалат (8). Өзгөчө, депрессия түшүнүгү интернет көз карандылыгынын аныктамасы да, себеби да болуп эсептелет.

Интернет көз карандылыгына байланыштуу болгон маанилүү түшүнүктөрдүн бири инсандын коомдошуу муктаждыгы болушу мүмкүн (3). Бул муктаждык чыныгы жашоосунда ээ боло албаган коомдошунун виртуалдуу чөйрөдөн табууга аракет кылышат жана бул виртуалдуу дүйнөдөгү коомдошуунун пайдалуу болуп болгондугун ойлоноу зарыл. Коомдун эң кичинекей уюму болгон үй-бүлө инсанды коомдоштура албаса инсан бул муктаждыгын башка чөйрөлөрдөн издейт. Бул маселеде үй-бүлөнүн негизги функцияларынын бири да баласын коомдоштуруу болуп саналат (9). Инсан интернет почта, пикир алышуу сайттары, талкуулоо форумдары жана интернет оюндарынын жардамы менен коомдошууга аракет кылышат (10). Интернеттин жардамы менен байланыш курууну каалаган инсан жеке кездешүү аркылуу сүйлөшүүгө терс карайт (11). Муну менен бирге интернет аркылуу коомдошууга аракет кылган инсан убакыт өткөн сайын коомдон алыстап кетет. Инсандын интернетке

коммдук колдоо алуу үчүн баруусу интернет көз карандылыгын пайда кылат жана инсан коомдон алыстап кетет. Татчер жана Гулам интернет колдонуу маселеси менен коомдон алыстоонун ортосунда маанилүү байланыш бар экенин айтат. Муну менен бирге коомдошуу муктаждыгынын себептеринин бири жалгыздыктан куткарылуу экени айтылат. Инсан коомдоше албаган учурда жалгызсырайт жана чөйрөсүнөн алалбаган колдоону интернеттен алууга аракет кылып, жалгыздыгын жеңүүгө тырышат (3). Башка тараптан инсан чыныгы дүйнөдө коомдошо албоо маселесин виртуалдуу дүйнөдө чечкенден кийин интернетке көбүрөөк байланып коомдон алыстай баштайт. Башкача айтканда, виртуалдуу дүйнөдө инсан коомдук чөйрө түзгөн сайын чыныгы жашоосундагы коомдук байланыштары азая берет. Анткеки, чыныгы жашоосунда оңой менен түзө албаган коомдук байланыштарын интернетте түзө алат. Мисалы чет өлкөлүктөр менен оңой жана коркучу жок тааныша алышат, өз ойлорун эркин айта алышат, такыр башка киши болуп өзүнүн адамдыгын жашыра алышат (12). Бардык бул себептер менен интернетте көп убакыт өткөргөн инсан чыныгы дүйнө менен виртуалдуу дүйнөнүн айырмасын да билбей калат.

Интернет көз карандылыгынын маанилүү себептеринин дагы бир текшерүү механизми жетишсиз болуусу. Бул текшерүү механизмин инсан өзү ишке ашыра алгандай эле, инсандын үй-бүлөсү жана чөйрөсү тарабынан да ишке ашыра алышат. Өзгөчө, жаштардын үйдөгү интернет колдонууларында чектөөлөр болсо же болбосо үйдө интернет жок болсо интернет кафелерге барган убакыттарын текшерүү керек анткени, өзгөчө Кыргызстанда интернет кафелерде жаш балдар жана жаштар тарабынан колдонулуусу аз эмес. Канчалык интернет кафелер интернет көз карандылыгы маселесинде түздөн түз себеп болбосо да, кандайдыр бир деңгээлде себеп болот. ,

Интернетти колдонуу жаштардын арасында популярдуу бир көрүнүш болуп саналат жана бул интернетти өтө көп колдонууга себеп болууда (6). Интернеттин мынчалык таралуусунун жана колдонулуусунун себептеринен бири оңой жана ар качан жетиштүү мүмкүнчүлүгү. Себеби, кишилер бош убакыттарын өткөрүү үчүн көбүнчө оңой жолду издешет (3). Интернетте убакыт өткөн сайын азгырылуусу катталууда жана бул абал интернетке көз каранды болгон кишинин мындан да көп убакыт өткөрүүсүнө себеп болуусу мүмкүн.

Интернет көз карандылыгынын же интернет колдонуудан улам келип чыккан маселелердин окуучуларга тийгизген таасири жалпысына төмөндөгүдөй тизмеленет:

- Инсандын үй-бүлөө жана достору менен мамилесинин начарлоосу же такыр байланыштын үзүлүүсү,
- Мектептеги академикалык жетишкендигинин төмөндөөсү,
- Тартипсиз жетилүү, кыймылсыздык ж.б. себептерден улам физиологиялык, ден соолук маселелеринин пайда болуушу,
- Руханий кейүүлөрдүн пайда болуу,

- Депрессияга түшүү сыяктуу психологиялык маселелердин пайда болуушу,
- Коомдошуу процессинде маселелердин пайда болуушу,
- Уйкусуз калуу же болбосо тартипсиз уйкуга себеп болуушу,
- Интернеттен сырткары башка иш аракеттерге кызыгуунун жоголуушу сыяктуу натыйжалар келип чыгышы мүмкүн.

Интернет көз карандылыгынын алдын алуу жана интернеттен терс таасирлеринен коргоо үчүн төмөндөгү факторлорго көңүл буруу пайдалуу деп эсептелинет:

- Инсандын интернетке туташуу убактысын аламаштыруу керек,
- Интернетти колдонуу убактысын каттоого алуу керек,
- Интернетти күнүмдүк колдонуу убактысына чектөө киргизүү керек,
- Спорт кружокторуна катышуусун камсыз кылуу, компьютердин мандайында олтуруп тамактанууга тыю салуу керек,
- Интернетке туташуу убагында сезилген нерселер каттоого алынышы керек,
- Жаңы коомдук иш аракеттерди үйрөтүү зарыл,
- Интернет баланын бөлмөсүндө эмес, үйдүн жалпы колдонулган бөлмөлөрүндө болуусу зарыл,
- Интернет кафелерди контролдоо керек,
- Үй-бүлөдө балдарына башка иш аракеттерге да катышуусуна шарт түзүп бериши жана алардын колдоосу керек,
- Үй-бүлөдө балдарына көбүрөөк көңүл буруу зарыл жана алардын руханий жана моралдык талаптарына жооп берүү зарыл,
- Окуучулардын мектепте интернет колдонуусун контролдоо керек,
- Окуучулардын интернеттен билим алуу максатында колдонуушун камсыз кылуу жана муну адатка айландыруу керек,
- Инсан интернетти туура колдонуу жөнүндө маалымат алышы зарыл.

Жыйынтыктап айтканда, компьютер жана интернет, мектеп, ишкана жана үйлөрүбүзгө мүмкүн болушунча жашообузга жана балдарыбыздын жашоосуна керек. Ата-эне жана мугалим катары интернеттин жана компьютердин мындай тездик менен таралуусунун оң жана терс таасирлерин кароо керек. Чет өлкөлөрдөгү интернет көз карандылыгы маселеси боюнча бир топ изилдөөлөр жасалганын бирок Кыргызстанда бул маселе боюнча жасалган изилдөөлөр аз экенин көрөбүз.

Адабияттар.

1. Simkova, B. ve Cincera, J. (2004). Internet Addiction Disorder and Chatting in the Czech Republic. *Cyberpsychology & Behavior*, 7(5).
2. Chen, K., Chen, I. ve Paul, H. (2001). Explaining online behavioral differences: An Internet dependency perspective. *The Journal of Computer Information Systems*, 41(3), 59.
3. Bayraktutan, F. (2005). Aile ici iltikiler a? Isindan internet kullanimi. *Yaymlanmarmş yuksek lisans tezi*, Istanbul